

в. Сава Вълчовъ Филаретовъ

На 26.VIII.1857 г. Сава В. Филаретовъ пристига въ София и веднага започва своята плодотворна дейност, която представя една отъ най-свѣтлитѣ страници въ историята на града презъ XIX в. Съ своя забележителенъ умъ, широка култура, вроденъ тактъ, воля и смѣлость, той заема ръководно мѣсто въ живота на софиянци и се проявява не само като добъръ учителъ на децата, но преди всичко като учителъ и водачъ на възрастнитѣ, като общественикъ съ ясно съзнание за своя граждански дългъ.

Сава Вълчовъ Филаретовъ е роденъ на 20.X.1825 г. въ с. Жеравна, Котленско. Жеравна е едно отъ най-събуденитѣ български села презъ XIX в. То е „войнишко“ селище, ползуващо се съ особени правдини отъ страна на турската власт, въ замѣна на което праща всѣка година въ Цариградъ 10—15 „войника“ на служба изъ дворцитѣ. Следъ Руско-турската война презъ 1829 г. 500 души се изселватъ въ Бесарабия. Презъ 1867—1868 г. въ Жеравна квартирува единъ отъ казашкитѣ полкове на М. Чайковски, съставенъ главно отъ полски емигранти. Презъ 1884 г. посещава селото К. Иречекъ и отбелязва, че то има 518 къщи, 2146 жители (314 православни цигани). Населението се отличавало съ особена будност, всички стари хора знаели да четатъ и пишатъ. Жеравна е родно мѣсто на Райно Поповичъ, учителя и книжовника Стефанъ Вълковъ, В. Д. Стояновъ, Тодоръ Икономовъ и др., а въ по-ново време — Йорд. Йовковъ. Презъ втората половина на миналия вѣкъ тамъ учителствува поетътъ Хараланъ Ангеловъ. Жеравненци се явяватъ като спомощници на множество български книги преди освобождението.¹⁾

Въ такава сравнително будна духовна атмосфера крепнатъ раннитѣ интереси на малкия Сава къмъ образованието, къмъ което той проявява голяма склонност. Учи при учителитѣ Димитъръ и Ранко (по-късно попъ Рафаилъ) часословъ, псалтирь и т. н. По всичко личи, че тогавашното жеравненско училище е било келийно и е давало само черковна наука. Същевременно Сава учи и да шие. Когато става на 15 години, баща му Вълчо Матеевъ го праща въ Котелъ при учителя Сава Доброплодни²⁾. Въ продължение на три години учи гръцки, а презъ 1843—1848 г. е вече учителъ въ Шуменъ. За учителската му дейностъ въ тоя градъ имаме нѣколко интересни посочвания. Първото е още отъ 1844 г.: намираме името на младия учителъ между спомощницитѣ на „Първичка българска граматика. Написа Иванчо Андреовъ. Бѣлградъ 1844“. Тамъ е отбелязано за Шуменъ: „Г. Савва В. Филаретъ, учителъ еллиногреческій отъ Жеравна, 5 екземпляра“. Поменати сж ученицитѣ му: „Г. Христати Илиевичъ, х. Василяки х. Матіовичъ,

¹⁾ Повече подробности за Жеравна вж. Юбилейна книга на Жеравненското читалище „Единство“ по случай петдесетгодишнината му 1870—1920, София 1921. Тамъ е помѣстено и писмото на Стефана Вълковъ до В. Матеевъ отъ 17.X.1863 г., което съдържа важни данни за биографията на Филаретовъ.

²⁾ К. Михайловъ въ своитѣ записки (срв. с. 145—146) отбелязва, че С. Филаретовъ билъ изпратенъ да продължи учението си не въ Котелъ, но въ Ямболъ, гдето прекаралъ „неколко години“ („Белѣшки“, с. 55). Въ тия записки се срѣщатъ и други несъответствия съ установенитѣ до сега факти отъ биографията на Филаретовъ. За тѣхъ вж. № 28 въ настоящия отдѣлъ.